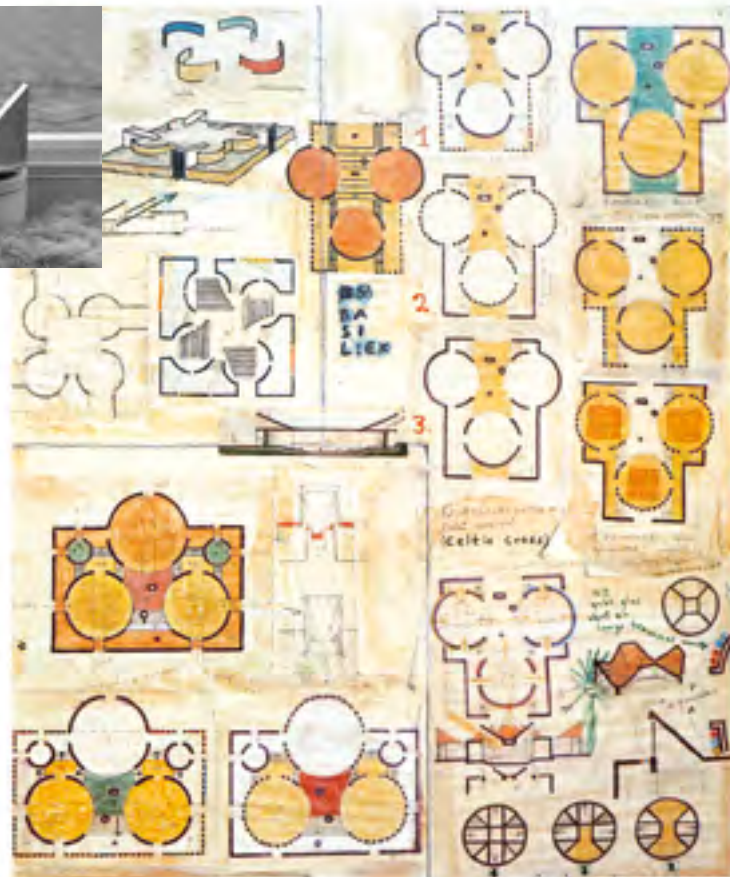

ARCHITECTUUR

Ontwerpschetsen
en maquette van
'Wheels of Heaven'.

Kerk kiest met lef voor niet-gelovige architect

In 1964 ontwierp ingenieur Aldo van Eyck (1918-1999) voor de Professor G. van der Leeuwstichting¹ een nieuw te bouwen protestante kapel voor Kerk en Wereld² op landgoed De Horst in Driebergen, waarbij hij het eerste idee van de 'Wheels of Heaven' voorlegde. Je kon als het ware door een overhuifd pad lopen en ondertussen even van het pad afbuigen naar een van de cirkelvormige ruimten om er te verpozen met bidden of lezen. Zijn ontwerp van een in zijn ogen 'bevrijdende kerkruimte' won de door de Stichting uitgeschreven prijsvraag, maar werd niet tot uitvoer gebracht. Onder architecten, kunstenaars en kunstkeners had het ontwerp voor beroering gezorgd, want het was tegendraads en gedurfd, zowel bouwkundig als filosofisch, en velen hebben spijt betuigd over het niet verwezenlijken van het idee van Aldo van Eyck.

Ondertussen was het voorlopig bestuur van een nieuw te vormen parochie in Den Haag sinds 1960 op zoek naar een geschikte locatie om een nieuwe kerk te bouwen, gezien de verwachte bevolkingsaanwas aan de rand van Kijkduin. Aanvankelijk werd gekozen voor de hoek Muurbloemweg/Hoefbladlaan, maar uiteindelijk bleek na overleg met het bisdom het bosje op de hoek van de Aaltje Noordewierstraat en de Laan van Meerdervoort toch de beste plek. Daar was in 1959 al een noodkerkje neergezet. De toenmalige bisschop van Rotterdam, monseigneur M.A. Jansen berichtte in 1961 aan de gelovigen van de parochies van O.L. Vrouw Hemelvaart in Loosduinen en de H. Paulus bij Houtwijk dat een nieuwe parochie werd opgericht voor Waldeck, Bohemen en Kijkduin. Kapelaan J.H.M. van der Vliet was benoemd tot bouwpastoor. Al in 1961 werd door het kerkbestuur³ een bouwfonds gestart waaraan toekomstige parochianen en belangstellenden konden bijdragen.

- ¹ De van der Leeuwstichting is in 1954 in het leven geroepen om religie en kunst te verbinden, in eerste aanleg vanuit de protestante traditie, later oecumenisch.
- ² Vormingsinstituut van de Nederlands Hervormde Kerk.
- ³ Het bestuur bestond toen uit mr. O.E.E. Scholtens (opgevolgd door drs. A.C. Aris), J. van Berkel (opgevolgd door L.P.A. Nederpelt), ingenieur J. Sippel en pastoor J.H.M. van der Vliet.

MYSTERIE

“Voor mij betekent ‘kerk zijn’ denken aan de medemens, goed zijn, goed doen en niet omzien. Zorgen dat je jezelf in de spiegel kunt aankijken. De Ars vind ik een bijzonder gebouw. Het licht van de bovenkant is mooi. Wellicht een lijntje naar boven. Licht geeft een gevoel van openheid. Deze kerk heeft ook zo veel mooie plekjes waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, de Bergerie en Straat met de kapelletjes. Ik denk dat pastoor Berger een heel bijzondere, maar ook belangrijke man voor de Ars is. Een uitgesproken mening, een man die goed weet te verwoorden wat hij denkt en dat ook durft uit te spreken. Als koorlid ben ik regelmatig in de Ars geweest. Ik kreeg altijd een warm welkom. Ik heb ook gezongen tijdens de Mis voor Pim Fortuyn. Het was die dag druk op mijn werk en ik had geen tijd om erover na te denken of zenuwachtig te zijn toen ik werd gevraagd. Maar toen ik bij de kerk aankwam en de hectiek zag, schrok ik! Het was sowieso een extreme gebeurtenis in de geschiedenis. Dat ik daar zo dichtbij heb gestaan, een onvergetelijke ervaring.”

Elly Peeters (56), mezzo sopraan, lid zangkoor Deo Sacrum

De ingangen van de Straat zijn terzijde geschoven, weg van de centrale as die de kerk doorkruist. In plaats van een letterlijke Straat transformeerde de hoge ruimte zich tot een figuurlijke Via Sacra, die met kapellen aan weerskanten eerder refereert aan een metaforische kruisweg dan aan een gonzende stadsstraat. De hoge ramen in de kerk verdwenen; er kwamen lichtkoepels voor in de plaats die van binnenuit elke relatie met de buitenwereld abstraheren.

Deze transformaties beantwoordden aan twee wezenlijke kenmerken voor de architectuur van Van Eyck. Zij scheppen ten eerste een plaats die religieuze gevoelens kan verwezenlijken. Nergens anders is dat zo treffend verwoord als in de opmerkingen van de historicus en priester Frits van der Meer, met wie Van Eyck gedurende de bouw intensief contact hield en die hem adviseerde over de liturgische aspecten:

“Wat ons vandaag bijna allen wederom vervult, is het heimwee naar die zaal (waar het mysterie van onze eredienst begon), en haar elementaire, het sacrament onversierd latende, duidelijkheid... Wat wij willen, is de oertekens zien, en den oertekst lezen; desnoods en liefst, somwijlen zónder commentaar. Al te lang is onze sensibiliteit opgehouden in de verrukkelijke zijkappen, beuken, verhalen en bijpersonen, van dat gothische, flamboyante, barokke commentaar. En zo trekt onze godsdienstige sensibiliteit in dezelfde richting als de allen gemeenschappelijke, aesthetische gevoeligheid van vandaag: het moderne werkelijkheidsbesef zoekt overal, ook in het godsdienstige, de existentiële beleving: wat wij willen is het niet-afgeleide, ongesystematiseerde, onverrafelde, oorspronkelijke.”³

Het kerkgebouw krijgt zo, anders dan in het open gemeenschapshuis zoals vervaardigd in de Wheels of Heaven, een mystiek karakter, teruggetrokken, op een afstandje van de samenleving. Niet omdat zij zich daarvan terugtrekt, maar omdat het voor de contemplatie die Van Eyck zocht, nodig is een aantal drempels over te gaan.

Daarnaast beantwoorden de transformaties ook aan de diepere betekenis die Van Eyck zocht voor het ‘tussen’. Die betekenis ligt in de interactie tussen mensen onderling en tussen mensen met hun omgeving. Het indirecte lichtspel in de kerk, de zachte overgangen tussen de verschillende ruimten en de losse plaatsing van het altaar en de kapellen te midden van de daaromheen vloeiende ruimte, zorgt voor een steeds wisselende relatie tussen bezoeker en gebouw. Dat merkten ook de leden van Team X toen zij in 1974 de kerk bezochten. Het moment dat zij de kerk betraden, was het eerste moment dat de groep stil viel.⁴

³ Van der Meer, Keerpunt (1950) geciteerd in Bekaert, In een of ander huis, p. 35.

⁴ www.team10online.org/team10/meetings/1974-rotterdam.htm.

'De kerk moet een rijksmonument worden'

"Aldo van Eyck maakte eind jaren zestig een statement", zegt Jeanne Dekkers, hoogleraar architectuur aan de universiteit van Eindhoven. "Hij zette zich af tegen de naoorlogse, eentonige blokkenbouw en zocht de menselijke maat. Die vind je bij uitstek in deze kerk. Het mooie is dat de menselijke maat in deze tijd weer in is, na de grootschalige projecten van de afgelopen twee decennia. Aldo van Eyck is weer actueel!"

"Dit gebouw speelt in op je zintuigen." Dekkers zit aan een van de tafeltjes in de aula van de Ars-kerk. Ze kijkt omhoog naar een koepel en wacht even voordat ze verder praat. "Dat natuurlijke licht dat daar doorheen valt, het gedempte geluid waardoor je vanzelf zachter gaat praten, daardoor krijg je eerbied voor deze plek."

Een religieuze ervaring, die beleeft een ieder die het gebouw binnentreedt. "Aan de buitenkant zie je dat niet, voel je niets, maar zodra je de trap afdaalt..." Veel Hagenaars komen op monumentendag een kijkje nemen. Ze zijn al zo vaak langs die 'bunker' gefietst dat ze hem wel eens van binnen willen zien. Eenmaal binnen, zijn ze verkocht. "Dit gebouw communiceert niet met de buitenwereld. Het geeft zijn geheim niet prijs", legt Dekkers uit. "Dat geheim is een andere wereld waarin je tot rust kunt komen. Je hoeft echt niet katholiek te zijn om die sacrale sfeer te ervaren."

JEANNE
DEKKERS

Zou dit gebouw een andere functie kunnen krijgen?

"Dit gebouw zou uitstekend kunnen functioneren als bezinningscentrum, zoals Sainte-Marie de La Tourette van Le Corbusier. Vroeger een klooster, nu een cursuscentrum. De Ars zou het symbool kunnen worden van een moderne visie op religie." Dekkers is zelf katholiek, heeft haar drie kinderen laten dopen, maar gaat niet meer elke week naar de kerk. "Ik denk dat heel veel Nederlanders geloven, maar niet meer naar de kerk gaan. Een bezinningscentrum zal veel beter aansluiten bij hun geloofsbeleving."

Bent u geïnspireerd door Aldo van Eyck?

"Ik onderschrijf zijn gedachtegoed. Als student heb ik hem een paar keer horen spreken. Hij was een bevlogen man en praatte als Brugman. Zijn voorliefde voor no nonsense bouw